

ПРОБЛЕМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

© Моторнюк У.І., Калиновська Н.Л., 2010

Відображено основні проблеми валютного регулювання як складової валютної політики в Україні в умовах глобалізації світових фінансових ринків. Вирізняються основні підходи щодо визначення об'єктів валютного регулювання. Запропоновано шляхи реалізування валютної політики України та пріоритетні напрями її інтегрування у світові фінансові ринки.

The article represents the basic problems of the currency adjusting as a component currency policy in Ukraine in the conditions of globalization of world financial markets. Basic approaches are selected in relation to determination of objects of the currency adjusting. The ways of realization of currency policy of Ukraine and priority directions of its integration are offered in world financial markets.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реальне трансформування національної економіки України передбачає взаємодію усіх чинників розвитку зі зміною співвідношення між ними. Інтегрування української економіки зі світовою зумовлюється значною потребою у нових технологіях, інвестиційних та фінансових ресурсах. Важливе місце у виконанні завдань з розширення інтеграційних зв'язків між країнами посідають міжнародні фінансові відносини. В умовах глобалізації усіх форм міжнародної економічної діяльності валютна політика будь-якої країни є одним з найважливіших елементів її економічної стратегії. Національні валютні системи пов'язують економіки окремих країн в єдиний світогосподарський комплекс. Необхідність дослідження розвитку системи валютного регулювання України як частини валютної політики зумовлена також високою питомою вагою експорту у валовому внутрішньому продукті держави.

Необхідно зазначити, що сьогодні існує необхідність комплексного дослідження особливостей розвитку національної системи валютного регулювання як частини валютної політики держави. Серед авторів, які досліджували зазначені проблеми, можна відзначити В.С. Білошапку, Ю.А. Бовтрук, О.В. Боришкевич, Б.Ю. Лапчук, І.В. Краснову, В.О. Храмова, Т.С. Шемет. Проте окремі аспекти валютного регулювання в Україні потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку більшості вітчизняних авторів, валютне регулювання є частиною валютної політики країни, спрямованої на впорядкування проведення операцій із валютними цінностями. Валютна політика – сукупність заходів у сфері міжнародних валютних відносин, здійснюваних державою відповідно до тактичних (поточних) і стратегічних цілей країни [2, с. 8].

Валютна політика має ґрунтуватись на глибокому аналізі валютних відносин і методів регулювання. Можна виокремити кілька основних цілей валютної політики. Передусім – це забезпечення сталого економічного зростання, забезпечення стабільності національної валюти та підтримання рівноваги платіжного балансу.

Складовими валютної політики є валютне регулювання, валютний контроль, міжнародна валютна співпраця (участь у міжнародних валютно-фінансових організаціях). Ст. 10 Господарського кодексу України “Основні напрями економічної політики держави” визначає, що валютна політика має спрямовуватись на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та ефективне їх використання.

У плані визначення об'єктів валютного регулювання можна вирізнити два основні підходи: дуалістичний і так званий “підхід об'єкта”. Перший підхід передбачає віднесення до сфери валютного

регулювання валютні цінності, до складу яких зараховують іноземну валюту й зовнішні цінні папери, національну валюту і цінні папери в національній валюті. Другий підхід передбачає віднесення до сфери валютного регулювання лише іноземної валюти та цінних паперів в іноземній валюті. З огляду на існування цих двох підходів, валютні цінності поділяють на “умовні” та “безумовні”.

Безумовними валютними цінностями є іноземні грошові знаки, іноземні платіжні документи як емітовані нерезидентами, так і кошти у грошових одиницях іноземних держав, які перебувають на рахунках і вкладах у банківсько-кредитних установах. До них також можуть належати національні платіжні документи, якщо вони номіновані в іноземній валюті й надають право отримання іноземної валюти.

До умовних валютних цінностей належать національні грошові знаки, платіжні документи і цінні папери, номіновані в національній валюті. Умовою віднесення їх до валютних цінностей є факт перетину ними державного кордону, оскільки національну валюту всередині країни не можна вважати валютними цінностями за їх суттю.

В основу Декрету “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” було покладено дуалістичний підхід, за яким до валютних цінностей зараховують також банківські метали (ст.1) [2, с. 10].

Загалом валютна політика (monetary policy) – це невід’ємна складова грошово-кредитної політики держави, сукупність економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються державними органами, центральними банківськими та фінансовими закладами, міжнародними валютно-фінансовими організаціями у сфері міжнародних валютних відносин. Валютна політика здійснюється на національному, регіональному рівнях та у глобальному масштабі на основі валютного законодавства у двох основних формах – структурної і поточної політики (рис. 1) [3, с. 275].

Структурна валютна політика – це сукупність заходів довготермінового характеру, спрямованих на запровадження структурних змін у світовій валютній системі. Структурна політика має на меті реформування сфери міжнародних валютно-фінансових відносин для забезпечення її адекватності потребам світової економіки. Як правило, такі реформи супроводжуються загостренням конкурентної боротьби між окремими валютами.

Поточна валютна політика – це сукупність короткотривалих заходів, які передбачають регулювання валютного курсу і валютних операцій, валютних ринків і ринку золота.

Валютне законодавство (currency legislation) — це сукупність правових норм, які регулюють порядок здійснення угод з валютними цінностями всередині країни, угод між організаціями та громадянами однієї країни і організаціями та громадянами іншої, а також порядок ввезення, вивезення, переказу і пересилання з інших країн національної та іноземної валюти і валютних цінностей.

Кінцеві цілі валютної політики підпорядковані стратегічним цілям грошово-кредитної та загальноекономічної політики — зростанню зайнятості та виробництва ВВП, стабілізації цін.

Крім зазначених загальних цілей, валютна політика має свої специфічні цілі, що реалізуються переважно у валютній сфері і теж справляють істотний вплив на розвиток реального сектору економіки. До них належать:

- лібералізація валютних відносин у країні;
- забезпечення збалансованості платіжного балансу та стабільних джерел надходження іноземної валюти на національний ринок;
- забезпечення конвертованості національної валюти;
- підтримання стабільності курсу національної валюти;
- захист іноземних та національних інвестицій у країні.

У більшості країн світу у розробленні й реалізації валютної політики провідну роль відіграють центральні банки, до функцій яких належать:

- визначення і регулювання курсу національної грошової одиниці щодо валют інших країн;

- визначення порядку і сфери обігу іноземних валют на території країни;
- нагромадження офіційних золотовалютних резервів країни та управління ними;
- встановлення правил і видача ліцензій комерційним банкам на здійснення ними банківських операцій з валютними цінностями тощо.

Складовими валютної політики є:

- валютне регулювання;
- валютний контроль;
- міжнародне валютне співробітництво.

Валютне регулювання, будучи складовою валютної політики, відіграє велику роль у реалізації державою стратегічних цілей розвитку національної економіки.

Валютне регулювання — це діяльність держави та уповноважених нею органів, спрямована на регламентацію валютних відносин економічних суб'єктів.

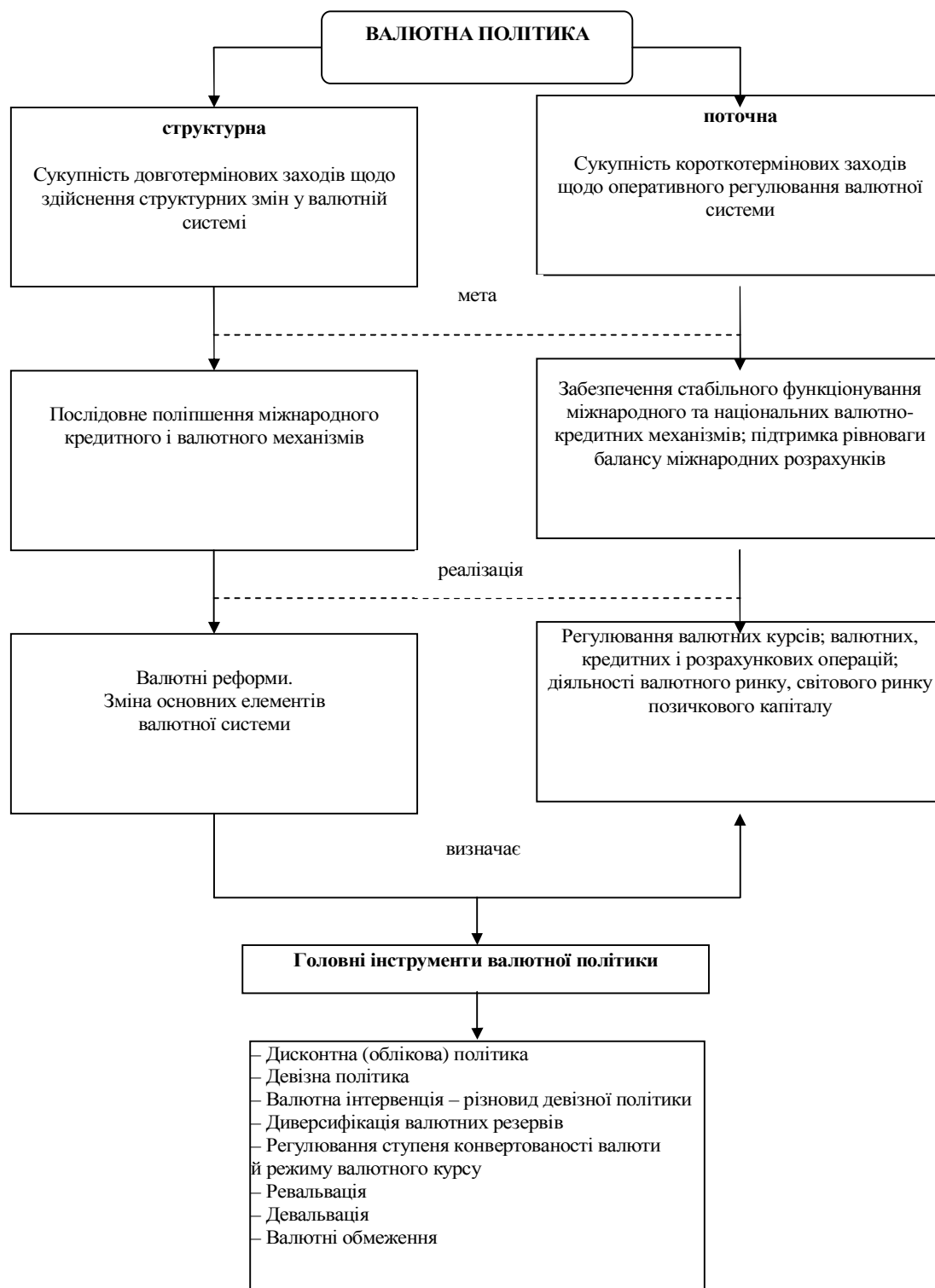
Така регламентація поширюється на усі складові валютних відносин та валютного ринку:

- процес курсоутворення;
- виконання валютою платіжної функції на внутрішніх ринках країни;
- діяльність комерційних банків та інших структур на валютному ринку;
- здійснення міжнародних платежів за поточними операціями платіжного балансу;
- здійснення міжнародних платежів за операціями з капіталом і фінансовими інструментами та розвиток іноземних інвестицій в економіку країни;
- ввезення та вивезення валютних цінностей через державний кордон;
- кредитні відносини резидентів з нерезидентами;
- формування та використання золотовалютних резервів.

Цілі статті. В умовах глобалізації світових фінансових ринків та інтегрування у них України актуальним є розроблення ефективної валютної політики. Застосування форм та інструментів валютної політики набуває особливого значення в період загострення кризових явищ. У зв'язку з цим є можливість ефективніше використати можливості країни для успішнішої інтеграції у світове співтовариство. Для цього, на основі аналізування вітчизняних та зарубіжних джерел за проблемами функціонування валютного ринку в Україні пропонується розробити чітко продуману систему валютного регулювання, що дасть можливість в майбутньому зайняти вигіднішу позицію і ефективніше реалізовувати національні інтереси.

Викладення основних результатів дослідження. Віднесення банківських металів до валютних цінностей є одним із багатьох спірних питань національного валютного законодавства, оскільки існують істотні відмінності, які застосовують у моделях їх регулювання, від моделі регулювання щодо валюти й цінних паперів, а також зниження їх значення як тезавраційного та резервного інструменту. Викликає дискусію й те, що валюта України та номіновані в ній платіжні документи були зараховані до безумовних валютних цінностей без зазначення, що такими вони стають лише в момент перетину кордону. Прийняте формулювання автоматично поширює правила валютного контролю і на національну валюту, що на практиці просто ігнорується через явну невідповідність логіці [2, с.12].

Вибір режиму валютних курсів залежить від того, яку мету переслідує економічна політика. В ситуації, коли основною метою ставиться досягнення повної зайнятості, а інфляції повного значення не надається, перевага може бути віддана плаваючим валютним курсам. Коли ж ставиться за мету уникнути інфляції, переважними є фіксовані валютні курси. По суті, проблема порівняльних переваг фіксованого і плаваючого валютних курсів значною мірою зводиться до проблеми оптимального поєднання безробіття та інфляції.

Структура і зміст валютної політики

Вибір тієї чи іншої валютної політики визначається ступенем залежності національної економіки від процесів, що відбуваються у світовому господарстві. Якщо країна великою мірою піддається загрозі внутрішньої нестабільності і меншою залежить від зовнішньої, то для неї, як правило, кращими є фіксовані валютні курси. У разі, коли економіка країни значною мірою залежить від світового ринку, а внутрішня економічна ситуація і національна макроекономічна політика порівняно стабільні, то кращими є плаваючі валютні курси.

У плаваючих валютних курсах більше зацікавлені країни з дефіцитом платіжного балансу і країни, які віддають перевагу незалежності у проведенні грошово-кредитної і бюджетної політики.

Гнучкі валютні курси рекомендуються країнам, які спеціалізуються на експорті вузького набору продуктів, попит на які залежить від економічного становища імпортуєчих країн.

У найзагальнішому вигляді можна сказати, що в умовах сучасного світу до вибору валютної політики потрібно підходити з погляду оптимального поєднання її оцінки як інструмента економічної інтеграції і засобу захисту національної економіки від негативних, руйнівних впливів з боку світового господарства.

Щоб проводити валютні інтервенції, країна повинна мати достатні резерви іноземної валюти, золотого запасу, міжнародних грошей. Центральні банки, проводячи валютні інтервенції, прагнуть уповільнити зміни валютного курсу, щоб запобігти різким змінам конкурентоспроможності експортних секторів економіки, запобігти коливанню рівня зайнятості та інфляційних тенденцій.

Як вважають деякі автори [6, с. 48], впливати на валютний курс уряди можуть, використовуючи два типи державної макроекономічної політики:

- 1) кредитно-грошову, яка впливає на обмінний курс через механізм зміни грошової пропозиції;
- 2) податково-бюджетну, яка впливає на валютний курс зміною державних витрат і податків.

Тимчасовий приріст пропозиції грошей викликає знецінення валюти і зростання випуску продукції. Швидке знецінення валюти призводить до здешевлення національної продукції порівняно з імпортною. Відтак виникає приріст сукупного попиту на неї, який повинен покриватися приростом випуску продукції. Постійне зростання пропозиції грошей справляє на валютний курс і випуск продукції сильніший вплив.

Недоліком застосування кредитно-грошової політики для впливу на валютний курс є те, що великі коливання грошової пропозиції в країні можуть призвести до інфляції або дефляції. Це обмежує можливість використання кредитно-грошової політики для регулювання валютних курсів.

Податково-бюджетна (або фіскальна) політика – це політика зміни рівня оподаткування й урядових витрат, яка викликає бюджетні дефіцити або перевищення.

Податково-бюджетна політика може бути обмежувальною і експансіоністською.

Обмежувальна фіскальна політика проводиться зниженням витрат уряду або шляхом підвищення податків, або шляхом використання цих двох методів. Проведення обмежувальної податково-бюджетної політики призводить до збільшення вартості валюти. Зниження витрат уряду і збільшення податків скорочує бюджетний дефіцит. Відбувається також зниження попиту на товари і послуги, що відображається на зменшенні імпорту, яке відповідно викликає зменшення пропозиції валюти і зростання її вартості.

Механізм функціонування міжнародного фінансового ринку забезпечує виявлення величини і структури попиту на окремі фінансові активи та своєчасне його задоволення в межах усіх категорій споживачів, які тимчасово мають потребу в залученні капіталу із зовнішніх джерел.

Міжнародний фінансовий ринок виробив механізм страхування цінового (валютного) ризику і відповідно систему спеціальних інструментів, за допомогою яких можна знизити до мінімуму ризик продавців і покупців фінансових активів. Крім того, в системі фінансового ринку отримала ширший розвиток пропозиція різноманітних страхових послуг та запровадження фінансових інновацій.

Фондові (валютні) біржі та інші фінансові інститути, включаючи страхові компанії та брокерські фірми. До них можна зарахувати ринки, зосереджені переважно у розвинених фінансових центрах, які мобілізуються та перерозподіляють значні обсяги фінансових ресурсів у планетарному вимірі. Отож, міжнародні фінансові центри – це адміністративне місце зосередження банків і пара банків, які здійснюють широкий спектр міжнародних фінансових операцій: депозитні, кредитні, реалізують угоди з цінними паперами, валютою та золотом. Основні фінансові центри історично склалися в Лондоні, Нью-Йорку і Токіо. В Європі міжнародними фінансовими центрами виступають також Брюссель, Франкфурт-на-Майні та Цюрих. Варто зауважити, що раніше міжнародні фінансові центри створювалися, як правило, в економічно розвинених країнах. Для цього необхідно було мати розвинену фінансову інфраструктуру та стабільну національну валюту. Сьогодні для цього достатньо гнучкого ліберального фінансового законодавства та спрощеної процедури банківських операцій. Тому останнім часом з'явилися нові офшорні фінансові центри, такі як Гонконг, Сінгапур, Бахрейн, Багамські Острови тощо, що пов'язано насамперед з економічною свободою та лібералізацією національних фінансових ринків. Ці ринки привабливі для багатьох учасників завдяки запровадженню в офшорних зонах ліберального фінансового і валютного законодавства, конфіденційності (анонімності) банківських рахунків, відсутності валютних застережень та валютного контролю.

Отже, міжнародний фінансовий ринок із притаманною йому системою фінансово-кредитних інститутів та відповідною для них інфраструктурою – це те середовище, в якому концентруються і розподіляються фінансові ресурси між окремими країнами. У світі склався цілодобово діючий міжнародний ринковий механізм, який є ефективним інструментом управління міжнародними фінансовими потоками [7, с. 189].

Важливою передумовою входження України до міжнародного господарського простору є участь у міжнародному русі капіталу, зокрема через залучення іноземних кредитів. Міжнародний кредит – це рух позичкового капіталу в галузі міжнародних фінансових відносин, пов'язаних з наданням певних видів ресурсів на умовах строковості, сплати процентів та повернення. Розвиток міжнародного кредитування пов'язаний з посиленням процесів глобалізації. Темпи його зростання у кілька разів перевищують темпи зростання виробництва і зовнішньої торгівлі.

Україна сьогодні майже не представлена на міжнародних валютних ринках. Фундаментальною причиною цього є слабкість національної економіки. Через це НБУ змушений тримати гривню на короткому повідку, оскільки послаблення багатьох обмежень на торгівлю національною валютою, які ще застосовуються у прямій чи непрямій формах, можуть мати негативні наслідки для її стабільності. Водночас низька частка України в загальному обсязі світової торгівлі не робить необхідною торгівлю гривнею на великих міжнародних валютних ринках. Тому що гривнею обмежено торгують на окремих валютних ринках країн, які є найбільшими торговельними партнерами України. До того ж ресурси українських банків є занадто обмеженими, щоб говорити про їхню присутність на закордонних біржах. І нарешті, НБУ розумно не допускає участі іноземних суб'єктів у торгах гривнею в Україні, оскільки навіть одна масштабна спекуляція могла б похитнути стабільність валютного курсу. Отже, підсумовуючи, варто сказати, що взаємодія українських суб'єктів з міжнародними валютними ринками має в наші дні обмежений характер.

Україна більше інтегрована в міжнародні ринки цінних паперів (акцій та облігацій), але й ця інтеграція стримується наявними обмеженнями, зокрема такими, як фактична відсутність вільної конвертації гривні, про що вже згадувалося.

Сьогодні Україна найширше представлена на міжнародних ринках позичкового капіталу. Найбільший обсяг коштів на МФР був залучений Україною шляхом випуску облігацій. Міжнародні ринки облігацій – надзвичайно потужне потенційне джерело мобілізації позичкового капіталу для України. Ключовим є той факт, що Україна все таки дебютувала на цих ринках. Крім того, випуски єврооблігацій і подальша їх реструктуризація дали урядові змогу залучити, зекономити чи звільнити суми порівняно з програмами фінансування міжнародних фінансових інституцій [7, с. 25].

У подальших дослідженнях варто більшу увагу приділити формуванню системи валютного регулювання в Україні в контексті її зовнішньоекономічної стратегії.

1. Новицький В.Є. *Міжнародна економічна діяльність України: підручник*. – К.: КНЕУ, 2003. – 948 с. 2. *Валютне регулювання та контроль: навч. посіб.* / За заг. ред. О.В. Боршикевич. – К.: КНЕУ, 2008. – 400 с. 3. Шемет Т.С. *Теорія і практика валютного курсу: навч. посіб.* / За ред. О.І. Рогача. – К.: Либідь, 2006. – 360 с. 4. Траут Дж., Райс Э. *Позиционирование: битва за умы* / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2006. – 272 с. 5. *Економічна енциклопедія: У 3-х т. – Т. 2.* – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 848 с. 6. *Міжнародні фінанси в питаннях та відповідях: навч. посіб.* / За ред. Ю.Г. Козака, В.В. Ковалевського, К.І. Ржепішевського. – К.: ЦУЛ, 2003. – 294 с. 7. Івасів Б.С., Комар В.В. *Міжнародні ринки грошей і капіталів: навч.-метод. посіб.* – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 120 с.

УДК 330.341: 336.13

І.І. Яремко

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра економіки підприємства

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ РЕСУРСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ

© Яремко І.І., 2010

Проаналізовано, систематизовано і узагальнено підходи та концептуальні засади характеристики економічного потенціалу підприємства. Розглянуто рівень об’єктивізації величини потенціалу суб’єкта господарювання в контексті ресурсної концепції. Досліджено якісну характеристику неформалізованих показників та індикаторів для оцінювання величини потенціалу економічної одиниці.

Analyzed, systematized and generalized approaches and conceptual basis of characteristics of the economic potential of the enterprise. A level of objectification potential value of the entity in the context of resource concept. The qualitative characteristics unformalized values and indicators to assess the potential economic value of unit.

Постановка проблеми та її зв’язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах динамічного і нестабільного економічного середовища для ефективного використання своїх можливостей суб’єктом господарювання ураховується прояв його динамічних здатностей. Ефективність використання наявного ресурсного потенціалу будь-яким підприємством переважно пов’язується з отриманням прибутку, рівнем рентабельності використовуваних ресурсів. Головним завданням сучасного управління підприємством висувається формування конкурентоздатного потенціалу з метою забезпечення елементарної здатності його функціонування у сучасних